

Suomen sijojen nimistä

KALEVI WIIK

Tarkastelen suomen kielen vanhojen (ennen tämän vuosisadan alkua ilmes-
tyneiden) kielioppien nominien sijojen nimiä. Nimien ohessa käsittelen jon-
kin verran suomen sijoja myös muilta kannoilta; niinpä katson esimerkiksi,
mitkä ovat eri kielioppien sijojen inventaarit, miten sijat on eri kieliopeissa
ryhmitetty luokkiin ja miten sijat on niissä määritelty. Lopuksi pohdin,
kuinka hyvin tai huonosti nykyään käytössä olevat sijannimet vastaavat nii-
tä merkitysaineksia, jotka sijapäätteihin sisältyvät.

Sijojen nimet

Vanhoissa kieliopeissa sijoista käytetään yleensä latinalaisperäisiä nimiä;
esim. nominatiivi, essiivi, komitatiivi jne. Toinen päätapa on se, että sijoja
nimitetään suomenkielisillä nimillä; esim. nimentö, olento, seuranto jne.
Näiden kahden lisäksi vanhoissa kieliopeissa on vain kolme yksittäistä muu-
ta nimitystapaa, yksi saksankielinen (Stråhlmann 1816), yksi venäjänkielinen
(Okulof 1836) ja yksi sijojen suffikseihin (esim. *na*, *sta*, *lle* jne.) perustuva
(Wikström 1832). Käsittelen sijannimet seuraavaksi lukuina 1. LATINALAIS-
PERÄISET NIMET, 2. SUOMALAISET NIMET ja 3. MUUT NIMET.

1. Latinalaisperäiset nimet

Latinalaisperäisiä sijannimiä on vanhoissa kieliopeissa viitisenkymmentä.
Nämä ja niistä käyttämäni kolmikirjaimiset lyhenteet käyvät ilmi taulukosta
1.

Taulukosta 2 käy selville, mitkä sijannimet ovat kussakin yksityisessä van-
hassa kieliopissa käytössä. Taulukosta 2 on nähtävissä myös se, milloin si-
jannimi ensi kerran esiintyy. Monen nykyisen latinalaisperäisen sijannimen
nähdään esiintyvän ensimmäisen kerran Renvall 1840:ssä. Tällaisia sijanni-

Taulukko 1. Suomen vanhojen kielioppien latinalaisperäiset sijannimet ja näistä mm. taulukossa 2 käytetyt lyhenteet. Nimet on marginaalin avulla ryhmitetty siten, että taulukosta käy selville, mitä nykyistä sijannimeä vanhemmat nimet tarkoittavat.

nominatiivi	Nom
akkusatiivi	Akk
accusativus totalis	AkT
genetiivi	Gen
possessiivi	Pos
essiivi	Ess
nunkupatiivi	Nun
locativus formalis	LoF
partitiivi	Par
akkusatiivi	Akk
accusativus partialis	AkP
infinitiivi	Inf
translatiivi	Tra
faktiivi	Fak
mutatiivi	Mut
dativus formalis	DaF
inessiivi	Ine
ablatiivi	Abl
lokatiivi	Lok
locativus interior	LoI
elatiivi	Ela
ablatiivi	Abl
ablativus interior	AbI
ablativus formalis	AbF
illatiivi	Ill
penetratiivi	Pen
dativus interior	DaI
adessiivi	Ade
ablatiivi	Abl
mediatiivi	Med
possessiivi	Pos
locativus superesse	LoS
locativus exterior	LoE
ablatiivi	Abl
privatiivi	Pri
ablativus exterior	AbE
allatiivi	All
datiivi	Dat
dativus exterior	DaE
abessiivi	Abe
negatiivi	Neg
karitiivi	Kar
defektiivi	Def
instruktiivi	Ins
deskriptiivi	Des
adverbiaali	Adv
komitatiivi	Kom
suffiksiivi	Suf
prolatiivi	Pro
eksessiivi	Eks
vokatiivi	Vok

Taulukko 2. Sijojen latinalaisperäiset nimet 34 vanhassa kieliopissa. Sijanimien lyhenteiden selitykset taulukossa 1.

- nykyinen sijanimi
- ◆ vanhentunut sijanimi
- ◇ akkusatiivi vain pronomineissa
- ◇ rinnakkaissijanimi

	1649	1689	1733	1818	1824	1840	1841-2	1844	1845	1845	1846	1847	1849	1851	1860	1861	1863	1864	1868	1871	1880	1880	1881	1881	1883	1885	1885	1888	1890	1890	1892	1895	1898					
Nom	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●				
Akk	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●				
AkT			◆	◆																																		
Gen	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●				
Pos					◇																																	
Ess				●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
Nun			◆	◆																																		
LoF				◆																																		
Par															●						●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●			
Akk	◆	◆																																				
AkP			◆	◆													◇																					
Inf					◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆	◆		
Tra						●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
Fak			◆	◆																																		
Mut			◇	◇																																		
DaF				◆																																		
Ine					●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
Abl	◆	◆																																				
Lok			◆	◆																																		
LoI				◆	◆			◆																														
Ela					●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Abl	◆	◆	◆	◆																																		
AbI					◆			◆																														
AbF					◆			◆																														
Ill					●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Pen			◆	◆																																		
DaI					◆			◆																														
Ade					●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Abl	◆	◆																																				
Med			◆	◆																																		
Pos				◆																																		
LoS					◆																																	
LoE					◆			◆																														
Abl	●	●			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Pri			◆	◆																																		
AbE					◆			◆																														
All					●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Dat	◆	◆	◆	◆																																		
DaE					◆			◆																														
Abe					●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Neg			◆	◆																																		
Kar					◆	◆		◆	◆																													
Def					◇			◇																														
Ins		●		●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Des			◆																																			
Adv					◆																																	
Kom					●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
Ins		◆	◆																																			
Suf					◆																																	
Pro					●										●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
Eks																																						
Vok	●	●	●																																			

miä on kaikkiaan seitsemän: essiivi, inessiivi, elatiivi, illatiivi, adessiivi (joka tosin esiintyy myös jo ainakin Rein 1829:ssä), allatiivi ja abessiivi. Nykyisin käytössä olevien latinalaisperäisten paikallissijojen nimien nähdään siis ainakin suureksi osaksi perustuvan Renvall 1840:een. Muut nykyisten latinalaisperäisten sijanimien ensiesiintymät ovat taulukon 2 mukaan seuraavat: instruktiivi Vhael 1733:ssa, partitiivi Koskinen 1860:ssä ja eksessiivi Genetz 1881:ssä; näiden lisäksi on vielä illessiivi (esim. *veljeiseen*), joka esiintyy vain Gottlund 1863:ssa. Toisaalta mahdollisimman kauan käytössä olleita eli jo kahteen 1600-luvun kielioppiin sisältyneitä nykyisiä sijanimiä ovat nominatiivi, akkusatiivi, genetiivi, ablatiivi (tosin alkujaan paljon laajempajana sijana kuin nykyään) ja vokatiivi. — Taulukon 2 perusteella saa yleiskuvan siitä, milloin nykyiset sijannimet ovat vakiintuneet: Varsinainen vakiintumisvaihe sattuu vuosiin 1840 (Renvall) ja 1841 (Lönnrot). Ennen näitä vuosia sijanimissä (kuten muussakin kielioppiterminologiassa) vallitsee vakiintumattomuuden kausi. Näiden vuosien jälkeen tapahtuu enää oikeastaan vain kaksi muutosta; toinen koskee sijannimen *infinitiivi* muuttumista nykyiseksi partitiiviksi ja toinen eksessiivi-sijan käyttöönottoa.

2. Suomenkieliset nimet

Ensimmäinen suomenkielinen kielioppi ilmestyi vuonna 1845 (Koranteri 1845). Tästä vuodesta alkaa myös suomenkielisten sijanimien historia. Niihin vanhoihin kielioppeihin, joita nyt käsittelen, kuuluu kaikkiaan 14 suomenkielistä kielioppia tai kieliopillista julkaisua: Koranteri 1845, Eurén 1852, Länkelä 1867, Ahlqvist 1877, Setälä 1880, Genetz 1881, Ronkainen 1881, Hämäläinen 1883, Tamminen 1884, Petersen 1885, mietintö 1888, Kallio 1890, Jännes 1895 ja Setälä 1898. Näistä kuitenkin kuudessa käytetään ainoastaan latinalaisperäisiä sijanimiä (nämä sisältyvät edellä olevaan taulukkoon 2). Ne kahdeksan julkaisua, joissa käytetään suomenkielisiä sijanimiä joko ainoana tai latinalaisperäisten nimien rinnakkaismuotoina käyvät ilmi taulukosta 3. Tästä taulukosta käy selville myös, mitä suomenkielisiä sijanimiä on ollut käytössä ja missä kieliopeissa ne esiintyvät.

Siinä tapauksessa, että nykyään vielä käytetään suomalaisia sijanimiä, käytössä ovat Kallio 1890:n ja Setälä 1898:n nimet; ainoan poikkeuksen muodostaa partitiivi, jonka nimenä käytetään Eurén 1852:n osantoa, ei Kallion ja Setälän erontoa.

Suurin muutos, joka viime vuosisadalla suomenkielisissä sijanimissä tapahtui, oli Ahlqvistin käyttöön ottama kaksiosaisen sijanimien systeemi; esim. yleinen olosija, yleinen erosija, sisäinen erosija, ulkoinen tulosija jne. Aikaisemmin käytössä olivat olleet merkitykseltään yksiosaiset (salkkumor-

Taulukko 3. Kahdeksan vanhan kieliopin suomenkieliset sijannimet.

	Koranteri 1845	Eurén 1852 Länkelä 1867 Ronkainen 1881 Tamminen 1884	Ahlqvist 1877	Kallio 1890 Setälä 1898
Nom:	nimentä	nimentö	nominatiivi	nimentö
Akk:	—	—/kohdanto ¹	akkusatiivi	kohdanto
Gen:	hallinta	omanto	genetiivi	omanto
Ess:	olenta	olento	yleinen/maineen olosija	olento
Par:	kohdinta	osanto	yleinen erosija	eronto
Tra:	muutunta	muutanto	maineen tulosija	tulento
Ine:	asunta	asunto	sisäinen olosija	sisäolento
Ela:	erintä	lähdentö	sisäinen erosija	sisäeronto
Ill:	yhdyntä	menentö	sisäinen tulosija	ulkotulento
Ade:	pidäntä	sivunto	ulkoinen olosija	ulko-olento
Abl:	lähdentä	otanto	ulkoinen erosija	ulkoeronto
All:	tulenta	annanto	ulkoinen tulosija	ulkotulento
Abe:	vajanta	vajanto	ilmanolosija	vajanto
Ins:	jaksinta	avunto	keinosija	keinonto
Kom:	jaksinta	seuranto	seurasija	seuranto
Pro:	sivunta	kautanto	koskentosija	—
Lat:	—	—	yleinen tulosija	—
Eks:	—	—	maineen erosija	—

¹ Kohdanto esiintyy vain Tamminen 1884:ssä, ei ryhmän kolmessa muussa kieliopissa.

fien tyyppiset) sijannimet (olento, osanto, lähdentö, annanto jne.). Yksi-osaisten sijannimien tarkoitus oli käyttää sijasta nimeä, joka helposti tuo mieleen oikean sijan; tarkoitus ei ollut käyttää nimeä, johon sisältyy sijan merkitysainesten erittelyä. Aikaisemmat sijannimet eivät kaikki olleet kovin havainnollisia; esiintyypä sivunta/sivunto kahdessa aivan eri merkityksessä: Koranterilla tämä nimi viittaa prolatiiviin, Eurénilla adessiiviin.

3. Muut nimet

Latinalaisperäisten ja suomenkielisten sijannimien lisäksi vanhoissa kieliopissa on kolme muunlaista nimistöä. Nämä esiintyvät saksankielisessä Stråhlmann 1816:ssa, ruotsinkielisessä Wikström 1832:ssa ja venäjänkielises- sä Okulof 1836:ssa. Ko. erikoiset ja ainutkertaisiksi jääneet sijannimet käy- vät ilmi taulukosta 4.

Taulukko 4. Kolmen kieliopin ainutkertaisiksi jääneet sijanimijärjestelmät. Okulof 1836:n sijanimien jäljessä olevat suomenkieliset sanat ilmoittavat sen sanan merkityksen, johon venäjänkielinen sijanimi perustuu.

	Stråhlmann 1816	Wikström 1832	Okulof 1836
Nom:	Werfall	nominatiivi	imenitel'nyj (nimi)
Akk:	Wenfall ¹	—	vinitel'nyj (syyttää)
Gen:	Wessfall	genetiivi	roditel'nyj (suku, synnyttää)
Ess:	Wofürfall	na	izobrazitel'nyj (kuvailla)
Par:	Wenfall ¹	a	tshastnyj (osa)
Tra:	Wozufall	ksi	preobrazitel'nyj (muuttaa)
Ine:	Wofall	sa	mestnyj 2. (paikka)
Ela:	Woherfall	sta	otnositel'nyj 1. (kantaa pois)
Ill:	Wohinfall	n	mestnyj 1 (paikka)
Ade:	Womitfall	lla	tvoritel'nyj (tehdä)
Abl:	Vonfall	lta	otnositel'nyj 2. (kantaa pois)
All:	Wemfall	lle	datel'nyj (antaa)
Abe:	Ohnefall	ta	otritsatel'nyj (kieltää)
Ins	Wiefall	—	izjasnitel'nyj (selittää) tai naretshnyj (adverbinen)
Kom:	—	—	sovokupitel'nyj (yhdistää)
Vok:	Ruffall	—	—

¹ Akkusatiivia vastaa Stråhlmannilla Wenfall, beschränkte Abänderung (definiittinen spesies) ja partitiivia Wenfall, unbeschränkte Abänderung (indefiniittinen spesies).

Sijojen määrät

Olen edellä käsitellyt kaikkiaan noin neljäkymmenen vanhan suomen kieliopin sijanimiä. Käytettyjen sijanimien perusteella on helppo nähdä myös eri kieliopissa käytettyjen sijojen lukumäärät. Sijojen luvun nähdään vaihtelevan 6:sta 17:ään. (Tosin Ahlqvist 1877:ssä sijoja on taulukon 3 mukaan peräti 18, mutta osa näistä sijoista ovat vain historiallisia sijoja, eivät nyky-suomen sijoja.) Kahden vanhimman kieliopin pieni sijojen määrä perustuu siihen, että nämä kieliopit ovat kontrastiivisia latina-suomi -kielioppeja, joissa kielioppikategoriat ja niiden nimet ovat muutenkin täysin latinan mukaisia (Vihonen 1978:35 ja Korhonen 1986:17). Kuten taulukosta 2 käy ilmi, Petraeus 1649:ssä ja Martinius 1689:ssä sijat ovat latinan kieliopin nomina-

tiivä, akkusatiivi, genetiivi, ablatiivi, datiivi ja vokatiivi. Se, että kahta vanhinta kielioppia uudemmissa kielioppeissa sijojen lukumäärä vaihtelee 12:sta 17:ään, johtuu monesta tekijästä:

(1) Kieliopin tarkoitus saattaa olla antaa suomea koulussa opettelevälle vain suppea esitys kielen sijasystemistä. Tällaisia suppeita koulukielioppeja edustavat mm. Wikström 1832, Ahlman 1864, Swan 1868 ja Kallio 1890.

(2) Sijat saatetaan määritellä siten, että eräät perifeeriset tapaukset (esim. prolatiivi ja latiivi) jäävät sijojen ulkopuolelle; tällöin esimerkiksi sellaiset muodot kuin *maitse* ja *ulos* tulkitaan adverbeiksi, ei nominien *maa* ja *ulko* taivutusmuodoiksi.

(3) Akkusatiivi aiheuttaa kielioppien välisiä eroja siitä syystä, että toisissa kielioppeissa akkusatiivi (esim. *Näin pojan, Poika nähtiin, Näin pojat ja Näin hänet*) tulkitaan itsenäiseksi sijaksi, toisissa nämä muodot (*pojan, poika, pojat ja hänet*) tulkitaan vastaavasti genetiiviksi, yksikön ja monikon nominatiiviksi sekä kivettyneeksi reliikkimuodoksi (*hänet*). Välittävä kanta on se, että akkusatiiviksi tulkitaan ainoastaan pronomien *t*-loppuiset muodot (*hänet, kenet*), ei tavallisten nominien nominatiivin ja genetiivin muotoisia muotoja (*poika, pojat ja pojan*).

(4) Akkusatiivin tapaan myös eräät muut sijat voidaan hajottaa eri sijoiksi sillä perusteella, että päätteellä on kovin erilaiset merkitykset eri tapauksissa. Näin on laita esimerkiksi adessiivin Judén 1818:ssa: tämän kieliopin mukaan esimerkiksi lauseissa *Lehmällä on utareet, Hän ansaitsee lehmällä ja Kärpänen kävelee lehmällä* sanan *lehmällä* sija on vastaavasti possessiivi, mediatiivi ja locativus superior sen tähden, että tämä sana merkitsee näissä lauseissa omistamista, välinettä ja sijaintia. Yleensä ei sijapäätettä kuitenkaan hajoteta eri sijoiksi, vaikka sijapäätteellä olisikin erilaisia merkityksiä ja käyttöjä. Judénin tulkinta on siis tässä suhteessa varsin poikkeuksellinen.

(5) Kuten taulukosta 2 on nähtävissä, missään ennen Renvall 1840:tä ilmestyneessä kieliopissa eivät instruktiivi (*käsin*) ja komitatiivi (*käsineni*) ole erillisiä sijoja.

(6) Eroja aiheuttaa myös se kieliaines, johon kielioppi perustuu. Tällainen tapaus on esimerkiksi se, että joissakin kielioppeissa esiintyy eksessiivi (*koton-ta*), vaikka tällaisia muotoja esiintyy vain joissakin suomen murteissa.

(7) Useissa vanhimmissa kielioppeissa esiintyy latinan mukaisesti myös vokatiivi. Tämän sijan nähdään jäävän kuitenkin kokonaan pois käytöstä 1820-luvun jälkeen; sitä ei ollut myöskään enää Becker 1824:ssä (mutta kyllä esim. Rein 1829:ssä).

(8) Gottlund 1863:ssa esiintyy muille kieliopintekijöille täysin outo sija illessiivi. Kysymyksessä on sellainen taivutusmuoto kuin esimerkiksi *veljeisehen* (jonkalaista muotoakaan tuskin muista kielioppeista löytyy).

Sijojen ryhmittely

Jo pelkkien sijanimien perusteella on mahdollista nähdä myös, millä tavalla sijat ryhmittyvät luokiksi.

(1) Ryhmittely alkaa siinä mielessä jo kaikkein vanhimmista kieliopista (Petraeus 1649:stä ja Martinius 1689:stä), että niissä ablatiiviin luetaan nykyisistä sijoista peräti neljä: inessiivi, elatiivi, adessiivi ja ablatiivi. Kysymyksessä voi ajatella olevan jonkinlaisen alkeellisen paikallissijojen luokan (jonka ulkopuolelle siis kuitenkin jäävät nykyinen illatiivi ja nykyinen allatiivi, joka kahdessa vanhimmassa kieliopissa kuuluu datiiviin).

(2) Neljässä vanhimmassa kieliopissa (Petraeus 1649:ssä, Martinius 1689:ssä, Vhael 1733:ssa ja Judén 1818:ssa) on sijojen ryhmittelyä myös siinä mielessä, että objektin sijat (nykyinen akkusatiivi ja partitiivi) tulkitaan niissä yhdeksi akkusatiivi-nimiseksi sijaksi. Kuten taulukosta 2 ilmenee, Vhaelilla ja Judénilla akkusatiivi jakautuu kahdeksi alasiijaksi, totaalisesti ja osittain osittain.

(3) Stråhlmann 1816:ssa esiintyy varsin outo sijojen kahtiajako definiittisiin (saks. beschränkte) ja indefiniittisiin (saks. unbeschränkte) (Stråhlmann 1816: 16–17). Stråhlmannin tarkoitus on löytää suomen sijamuodoista saksan ja ranskan artikkelien käyttöä vastaavia seikkoja; esimerkiksi lause *Hän otti leivän* on saksaksi *Er nahm das Brodt*, mutta lause *Hän otti leipää* on saksaksi *Er nahm Brodt*. Stråhlmannin mukaan ko. indefiniittisyyttä esiintyy kolmessa tapauksessa: *wer*-sijan (nominatiivin) ja *wen*-sijan (akkusatiivin) yksikkö- ja monikkomuodoissa sekä *wess*-sijan (genetiivin) monikkomuodoissa. Kysymyksessä on Stråhlmannin sekaannus: Hän pyrkii löytämään suomen sijamuodoista muiden kielten kategorioita, ja hän lisäksi sekoittaa siinä mielessä merkityksen ja muodon, että hänen mukaansa indefiniittinen merkitys liittyy suomen sijamuodoissa usein (ei tosin aina) niihin sijamuotoihin, joissa on käytössä konsonanttivartalo (esim. *kirves*, *kirvestä* ja *kirvesten*). Stråhlmannin käyttöön ottama kahtiajako on niin outo, että sitä ei ole tarpeen yksityiskohtaisemmin käsitellä.

(4) Judén 1818 on ensimmäinen kielioppi, jonka sijanimet heijastavat kahtiajakoa sisäisiin ja ulkoisiin paikallissijoihin. Tämä jako koskee tosin vain olosijoja eli nykyistä inessiiviä ja adessiivia, ei vielä ero- ja tulosijoja; Judénin termit ovat (ks. taulukko 2) *locativus inesse* (inessiivi) ja *locativus superesse* (adessiivi).

(5) Becker 1824:ssä sijojen ryhmittely on jo varsin nykyaikainen. Beckerin käyttöön ottamaa paikallissijojen järjestelmää voidaan kutsua 3x3-järjestelmäksi. Järjestelmää kuvaa seuraava kaavio, josta käyvät ilmi Beckerin käyttämät sijanimet:

	formalis	interior	exterior
locativus	<i>lintuna</i>	<i>linnussa</i>	<i>linnulla</i>
dativus	<i>linnuksi</i>	<i>lintuun</i>	<i>linnulle</i>
ablativus	<i>linnusta</i>	<i>linnusta</i>	<i>linnulta</i>

Beckerin ablativus formalis ja ablativus interior ovat aina muodoltaan samanlaisia, joten kysymyksessä on oikeastaan vain yksi sija, jolla on kaksi erilaista käyttöä (ks. Becker 1824: 25). Kaaviosta näkyy, että Beckerillä on jo käytössään sisäisten ja ulkoisten sijojen lisäksi myös predikatiivista suhdetta osoittava formalis-sijojen luokka; esim. *Se oli lintuna*, *Se tuli linnuksi* ja *Se muuttui linnusta kalaksi*.

(6) Seuraava suuri sijoja koskeva uudistus tapahtuu Renvall 1840:ssä. Uudistus on kuitenkin pikemmin terminologinen kuin sijojen erittelyä tai luokittelua koskeva. Renvall ottaa systemaattiseen käyttöön essiivi- ja latiivipohjaiset paikallissijojen nimet. Hänen sijanimensä (jotka edelleen ovat käytössä), ovat tyyppiä

prefiksi $\left\{ \begin{array}{l} \text{essiivi} \\ \text{latiivi} \end{array} \right\}$

Prefiksejä on kuusi: *in* (assimiloitunut muoto *il*), *ad* (assimiloitunut muoto *al*), *e*, *ab*, *trans* ja \emptyset (nolla, kuten sijanimessä essiivi). Kokonaisuudessaan ko. essiivi- ja latiivipohjaisten sijojen luettelo on seuraava:

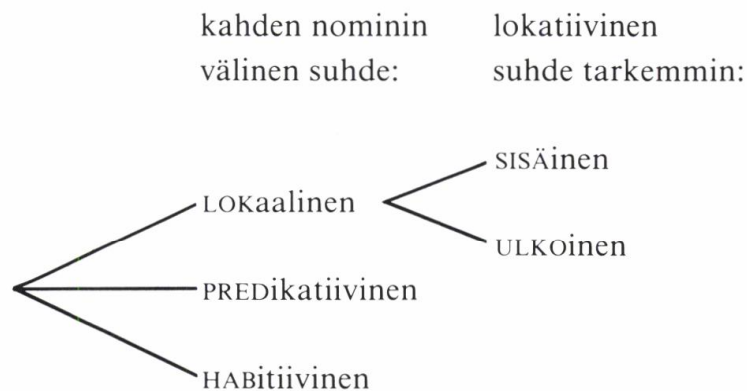
in-essiivi
 e-latiivi
 il-latiivi
 ad-essiivi
 ab-latiivi
 al-latiivi
 essiivi
 trans-latiivi
 ab-essiivi

Renvallin systeemin pohjana on selvästi Beckerin 3x3-järjestelmä, mutta hän lisää järjestelmään neljännen suhteen, habitiivisen. Renvallin systeemi on siis oikeastaan 4x3-järjestelmä, jossa neljä erilaista kahden nominin välistä suhdetta ovat (1) sisäisen lokaliteetin, (2) ulkoisen lokaliteetin, (3) predikatiivisen suhteen ja (4) omistuksen tai hallussa olon suhteet. Tämä kaikki on pää-

teltävissä pelkästään niiden sijanimien perusteella, joita Renvall käyttää. Kuten edellä olevista sijanimistä käy ilmi, Renvall käyttää essiiviä viittaamaan olosijaan ja latiivia muutossijaan. Käsittelen Renvallin sijanimisysteemiä alempana yksityiskohtaisemmin.

Ovatko nykyiset sijanimet havainnollisia?

Huolimatta siitä, että Renvallin sijanimet ovat edelleen käytössä ja että ne ovat nykyään paljolti syrjäyttäneet suomenkieliset sijanimet, rohkenen seuraavaksi pohtia kysymystä, ovatko ko. sijanimet sittenkään kovin hyviä. Pikku osoituksena siitä, että ne eivät ole suomalaiselle kovin havainnollisia, pidän sitä, että suomalaisen tulee yleensä käydä mielessään läpi koko paikallissijojen luettelo, ennen kuin hän tietää, mikä sija merkitys on kysymyksessä. Ennen kuin suomalainen tietää, mikä sija on esimerkiksi illatiivi, hän käy mielessään läpi luettelon inessiivi, elatiivi, illatiivi, ja vasta tämän jälkeen hän tietää, että kysymyksessä on 'johonkin sisään tulemisesta' (luettelon järjestys on olosija, erosija, tulosija). Sijanimien epähavainnollisuus saattaa perustua siihen, että niissä ei muodon (so. prefiksien ja sanojen *essiivi* ja *latiivi*) ja merkitysten välillä ole selvää vastaavuussuhdetta. Jotta voidaan päättää, ovatko sijanimet havainnollisia vai eivät, on selvitettävä tarkkaan ko. sijojen merkitykset. Ko. sijojen merkityksiä voidaan ensin esittää seuraavalla haarapuulla:

Mukana on Renvallin systeemissä myös habitiivinen (omistamista tai hallussa pitämistä tarkoittava suhde) siitä syystä, että ko. sijoihin kuuluu abessiivi; esim. *Hän oli kirjatta*. Muuten Renvallin systeemi on sama kuin edellä esittämäni Beckerin 3x3-järjestelmä. Ko. sijojen merkitysten järjestelmä on kuitenkin paljon hienojakoisempi, eli haarapuun oksat jakautuvat pienemmiksi oksiksi. Ensin edellä olevan haarapuun oksat jakautuvat kahtia sillä

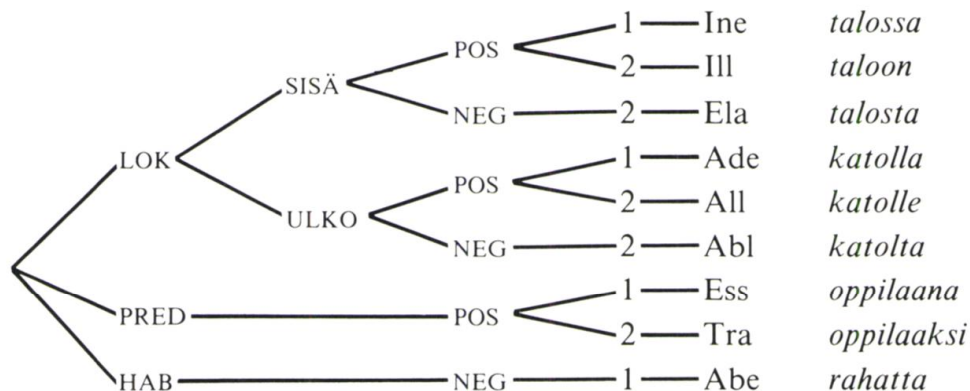
perusteella, onko lopputilanne positiivinen vai negatiivinen. Tällä tarkoitan seuraavaa: Esimerkiksi lauseissa

- Poika oli talossa*
- Poika tuli taloon*
- Poika oli katolla*
- Poika tuli katolle*
- Poika oli oppilaana*
- Poika tuli oppilaaksi*
- Poika oli rahatta*

lopputilanne on se, että poika sijaitsee siinä paikassa tai tilassa, jota lauseiden jälkimmäinen nomini ilmoittaa. Toisin on laita esimerkiksi lauseissa

- Poika tuli talosta*
- Poika tuli katolta*

sillä näissä lopputilanne on se, että poika ei ole jälkimmäisen nominin ilmoittamassa paikassa. Lopputilanteeksi nimittämäni käsitettä voi nimittää myös propositioksi. Haarapuun oksat jakautuvat siis kahtia sen perusteella, onko propositio positiivinen vai negatiivinen. Huomioon on otettava vielä myös alkutilanne eli presuppositio; esimerkiksi tapauksissa *Poika tuli taloon* ja *Poika tuli talosta* alkutilanne on kummassakin päinvastainen kuin lopputilanne: edellisessä lauseessa *poika* aluksi ei ollut *talossa*, jälkimmäisessä hän aluksi oli *talossa*. Lauseille on yhteistä se, että lopputilanne, propositio, on erimerkkinen kuin alkutilanne, presuppositio. Toisin on laita esimerkiksi lauseissa *Poika oli talossa*, *Poika oli katolla* ja *Poika oli rahatta*. Näissä alkutilanne ja lopputilanne ovat sama, eli oikeastaan näissä lauseissa on vain yksi tilanne. — Haarapuu on näin saatu kokonaisuudessaan seuraavaksi (jätän merkitsemättä ne pelkästään teoreettiset oksat, jotka eivät tule kysymykseen ko. sijojen systeemissä):

Tapaukset 1 (eli ne, joissa oikeastaan on vain yksi tilanne) tarkoittavat olosijoja; tapaukset 2 (eli ne, joissa on mukana kaksi eri tilannetta) edustavat muutossijoja (tulo- ja erosijoja). Muutossijat ovat tulosijoja, jos niiden lopputilanne on positiivinen, ja ne ovat erosijoja, jos niiden lopputilanne on negatiivinen. Olen haarapuun jokaisen oksan päähän merkinnyt myös sen sijan, jota ko. oksa edustaa.

Seuraava tehtäväni on suhteuttaa toisiinsa ko. sijojen Renvallin mukainen järjestelmä (prefiksi + essiivi/latiivi) ja niiden merkityksiä kuvaava haarapuu. Kuinka hyvin tai huonosti nämä vastaavat toisiaan? Vastaavuus on hyvä, jos niistä on löydettävissä vastaavat osat eli jos periaate ”yksi muoto – yksi merkitys” toteutuu.

Teen seuraavan ajatusleikin: Kuvitellaan, että haarapuun eri oksille annetaan siinä mielessä mahdollisimman havainnolliset nimet, että jokaisesta sijanimestä ilmenevät sijan kaikki merkityspiirteet. Miltä tällaiset sijanimet näyttävät? Ainakin ne ovat mahdollisimman kaukana sellaisista yksiosaisista nimistä kuin esimerkiksi essiivi ja olento. Ne voisivat näyttää seuraavilta:

	1	2	3	4	
inessiivi:	PAIKAN	SISÄISYYDEN	SIJAINNIN		sija
elatiivi:	PAIKAN	SISÄISYYDEN	POIS-	SUUNNAN	sija
illatiivi:	PAIKAN	SISÄISYYDEN	KOHTI-	SUUNNAN	sija
adessiivi:	PAIKAN	ULKOISUUDEN	SIJAINNIN		sija
ablatiivi:	PAIKAN	ULKOISUUDEN	POIS-	SUUNNAN	sija
allatiivi:	PAIKAN	ULKOISUUDEN	KOHTI-	SUUNNAN	sija
essiivi:	TILAN		SIJAINNIN		sija
translatiivi:	TILAN		KOHTI-	SUUNNAN	sija
abessiivi:	OMISTUKSEN		SIJAINNIN		sija

Sijanimien neljä osaa (sarakkeet 1, 2, 3 ja 4) vastaavat edellä olevan haarapuun haaroja.

Renvallin kaksiosaisien sijanimien systeemi voidaan esittää seuraavasti:

$$\begin{array}{c}
 \text{prefiksi} \\
 \left. \begin{array}{l}
 \text{SISÄ} + \text{POS} = in (il) \\
 \text{SISÄ} + \text{NEG} = e \\
 \text{ULKO} + \text{POS} = ad (al) \\
 \text{ULKO} + \text{NEG} = ab
 \end{array} \right\}
 \end{array}
 \begin{array}{c}
 \text{kanta} \\
 \left. \begin{array}{l}
 1 = \text{essiivi} \\
 2 = \text{latiivi}
 \end{array} \right\}
 \end{array}$$

Hänen kaksiosaisten sijannimiensä johtamiseen riittää siis oikeastaan kuusi sääntöä. Oleellista mielestäni Renvallin systeemissä on se, että prefiksit sisältävät aina kaksi merkitysainesta (SISÄ/ULKO ja POS/NEG), eli hänen prefiksinsä ovat ”salkkumorfeja”; esimerkiksi prefiksi *e* sijannimessä elatiivi sisältää merkitysainekset SISÄ ja NEG (jossa NEG tarkoittaa lopputilanteen negatiivisuutta) ja prefiksi *ab* sijannimissä ablatiivi ja abessiivi sisältää merkitysainekset ULKO ja NEG (jossa ULKO tarkoittaa paitsi paikallista ulkoisuutta myös omistamista ja jossa NEG tarkoittaa lopputilanteen (tai ainoan tilanteen) negatiivisuutta).

Seuraavaksi olen valmis esittämään pääväitteeni siitä, ovatko Renvallin kaksiosaiset sijannimet hyviä vai huonoja. Väitän näet, että hänen sijannimiensä prefiksien salkkumorfisuus on indoeurooppalaista tai ruotsalaista, ei niinkään suomalaista: Esimerkiksi ruotsissa prepositioilla *in* ja *på* on juuri sama salkkumorfisuus; onhan *in*-preposition merkitys oikeastaan SISÄ + POS ja *på*-preposition ULKO + POS, ja kumpikin voivat merkitä yhtä hyvin yhtä tilannetta (sijaintia) kuin kahta tilannetta (muutosta); esim. *Han är i huset* – *Han gick i huset* ja *Han är på taket* – *Han kom på taket*. Suomessa tämä on outoa; on vain vähän vastaavalla tavalla kaksiselitteisiä ilmauksia. Yksi tällainen ryhmä on *auki* ja *irti* -tyyppiset adverbit, koska ne voivat merkitä sekä olemista (*Ovi on auki*) että muutosta (*Ovi lensi auki*). Renvallin kaksiosaisten sijannimien prefiksi-osat edellyttävät tällaista kaksiselitteisyyttä, joka suomalaiselle on outoa. Uskon tästä löytyvän ainakin yhden selityksen sille, että Renvallin kaksiosaisten sijannimien hahmottaminen on suomalaisille vaikeaa.

Osoittaakseni, että hahmotettavuuden kannalta suomalaisempi on se sijannimien systeemi, johon perustuvat suomenkieliset nimet sisäolento, sisäeronto, sisätulento, ulko-olento, ulkoeronto ja ulkotulento, esitän seuraavaksi tämän sijannimien systeemin. Se on seuraava:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{SISÄ} = \text{sisä} \\ \text{ULKO} = \text{ulko} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{POS} + 1 = \text{”positiivis-sijainti” eli olo} \\ \text{POS} + 2 = \text{”positiivis-muutos” eli tulo} \\ \text{POS} + 2 = \text{”negatiivis-muutos” eli ero} \end{array} \right\}$$

Suomenkielisissä sijannimissä salkkumorfin muodostaa siis POS/NEG ja 1/2, eli niissä kolmen merkitysaineksen jono segmentoituu niin, että raja sijaitsee merkitysainesten SISÄ/ULKO jäljessä (ei osasten POS/NEG jäljessä kuten Renvallin systeemissä).

Latinalaisperäisten ja suomenkielisten sijannimien systeemejä voidaan vielä havainnollistaa käsittelemällä esimerkkinä elatiivia eli sisäerontoa:

Latinalaisperäinen nimi:

e		latiivi
SISÄ	NEGA	2
sisä	eronto	

MERKITYS:

Suomalainen nimi:

Se segmentointiero, joka ilmenee elatiivi – sisäeronto -nimistä, pätee samalla tavalla muihin sijanimiin, esimerkiksi nimiin abessiivi – ulko-olento:

Latinalaisperäinen nimi:

ad		essiivi
ULKO	POS	1
ulko	olento	

MERKITYS:

Suomalainen nimi:

Olen nyt osoittanut, että pääero latinalaisperäisten ja suomenkielisten sijanimien systeemien välillä on se, että latinalaisperäiset sijannimet edellyttävät varsin epäsuomalaista segmentointia eli sitä, että sijanimien prefiksit ovat morfeemeja, joiden merkitys on sekä olosijan että tulosijan merkitys.

En malta olla ottamatta mukaan vielä myös ko. sijojen suffiksien muotoja. Pidän paikallisijojen suffiksien syvämuotoina seuraavia:

Ine *s-na*Ela *s-ta*Ill *s-n*Ade *l-na*Abl *l-ta*All *l-n*

Suffiksien syvämuodot ovat siis kaikki kaksiosaisia. Oleellinen kysymys on tietenkin: kummasta kohdasta, Renvallin latinalaisperäisten sijanimien vai suomalaisten sijanimien edellyttämässä kohdassa, suffiksien kahden morfin välinen raja sijaitsee? Kuten edellä oleva luettelo osoittaa, rajakohta on aina siinä kohdassa, johon se kuuluu suomenkielisten sijanimien systeemissä, eli

edelliseen morfiin sisältyy aina SISÄ tai ULKO ja jälkimmäiseen kaksi muuta merkitysainesta (esim. ta sisältää merkitysainekset NEG + 2, *n* merkitysainekset POS + 2 jne.). Näin katson osoittaneeni, että myös sijojen suffiksien muodon perusteella suomalaistyyppinen sijanimien systeemi on parempi kuin latinalaisperäinen.

Lukija voi nyt ajatella, että valmistaudun esittämään uudistusehdotuksen: ruvetkaamme siis nimittämään sijojamme suomalaisin nimin. Tämän ehdotuksen jätän kuitenkin tekemättä. Tyydyn vain toteamaan, että suomenkielinen nimien systeemi on parempi kuin latinalaisperäinen; jätän ottamatta kantaa siihen, mitkä yksityisten sijanimien todellisesti tulisi olla. On tunnettua, että esimerkiksi sijanimi olento on kouluissa huono siitä syystä, että monet oppilaat tajuavat sanan väärin (so. merkityksessä ”hahmo, olio”). Jätän nimien löytämisen yksityiskohdat käsittelemättä. Valitan vain lopuksi, että kielioppeihimme satuttiin ottamaan meille suomalaisille huonosti sopivat sijanimet. Jatkakaamme siis edelleen hokemista »inessiivi, elatiivi, illatiivi, adessiivi, ablatiivi, allatiivi», kun koetamme mielessämme selvittää, mitä sijanimet ablatiivi ja allatiivi merkitsevät. On myönnettävä, että samantaisia pakkoluetteloita on muitakin. Itselläni tällainen on väli-ilmansuuntien systeemi: kun kuulen sanan luode, joudun käymään mielessäni läpi luettelon »koillinen, kaakko, lounas, luode».

Tiedän, että monen lukijan mielestä olen tarttunut kovin pinnalliseen aiheeseen, nominien sijojen nimiin. Myönnän, että aihe on pinnallinen. Pinnallisuutta olen edellä koettanut hälventää pohtimalla sijoja hiukan muiltakin kannoilta (mm. merkityksen ja muodon kannalta). Perustelen sijanimi-innostustani sillä, että olen valmistelemassa laajempaa tutkielmaa vanhoista kielioppeista; käsillä oleva artikkeli on laajemmasta kokonaisuudesta singonnut lastu.

LÄHTEET

- KORHONEN, MIKKO: *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828-1918. The History of Learning and Science in Finland 1828-1918.* Societas Scientiarum Fennica. 1986. Hki.
- SIRO, PAAVO: *Die finnische Lokalkasus als Bestimmungen des Verbuns. Untersuchungen zur finnischen Syntax.* Turun yliopiston julkaisuja. Sarja-Ser. B Osa Tom. 57. 1956. Turku.
- VIHONEN, SAKARI: Suomen kielen oppikirja 1600-luvulla. Kieliopillinen ajattelu 1600-luvun suomen kielen oppikirjoissa. *Studia Philologica Jyväskyläänsia* 11. Jyväskylän yliopisto. 1978. Jyväskylä.
- WIIK, KALEVI: Kolme ja puoli vuosisataa suomalaista ja virolaista kieliopinkirjoitusta: nominien taivutus. Lähivertailuja 3. Suomalais-virolainen virheanalyysiseminaari Hailuodossa 15.–16.5.1987. Toimittaneet Peep Nemvalts ja

KALEVI WIIK

Päivi Rintala. Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. Turun yliopisto. 1988. Turku.

WIIK, KALEWI (toim.): SWK eli Suomen Wanhat Kieliopit. Fonetikka, Turun yliopisto. Marraskuu 1987. Turku.

On the cases and their names in old Finnish grammars

KALEVI WIIK

The basic material of this article consists of the cases and their names in Finnish grammars from 1649 to 1900. In the first half of the article, three types of case names are dealt with: Latin names (Tables 1 and 2), Finnish names (Table 3), and other types of names (Table 4). The inventory of cases is seen in Table 2 to vary from six in the oldest two grammars to the maximum of eighteen in Ahlqvist 1877. (In Table 2, the black circles designate the case names still in use, the black parallelograms obsolete case names, and the white parallelograms alternative case names.) Table 2 also shows graphically that the period of instability of terminology in Finnish grammars comprises the grammars written before Renvall 1840 and Lönnrot 1841-42. These two publications are seen to start the period of stability in Finnish grammar terminology.

In the second half of the article, first the semantics of the local cases is

analyzed in terms of the traditional notions of proposition and presupposition. After that the suitability of the Latin case names is compared with that of the Finnish ones. The writer contends that the Finnish names for the local cases conform better with the morphemic structure of the case endings (e.g. *s-ta*, *s-na* and *l-ta*, *l-na*) and the intuition of the native speakers of Finnish, while the corresponding Latin names are less suitable because they start from the more or less Indo-European (and non-Finnish) assumption that prefixes like *in/il* and *ad/al* in the names inessive, illative, and adessive, allative denote both 'arrival to' and 'location at'. This double meaning, common, for example, to the prepositions of many Indo-European languages (e.g. Swedish *Han gick på taket* 'He went to the roof' and *Han var på taket* 'He was on the roof') is odd to native speakers of Finnish.